

Az adrenerg transzmisszió farmakológiája

2019

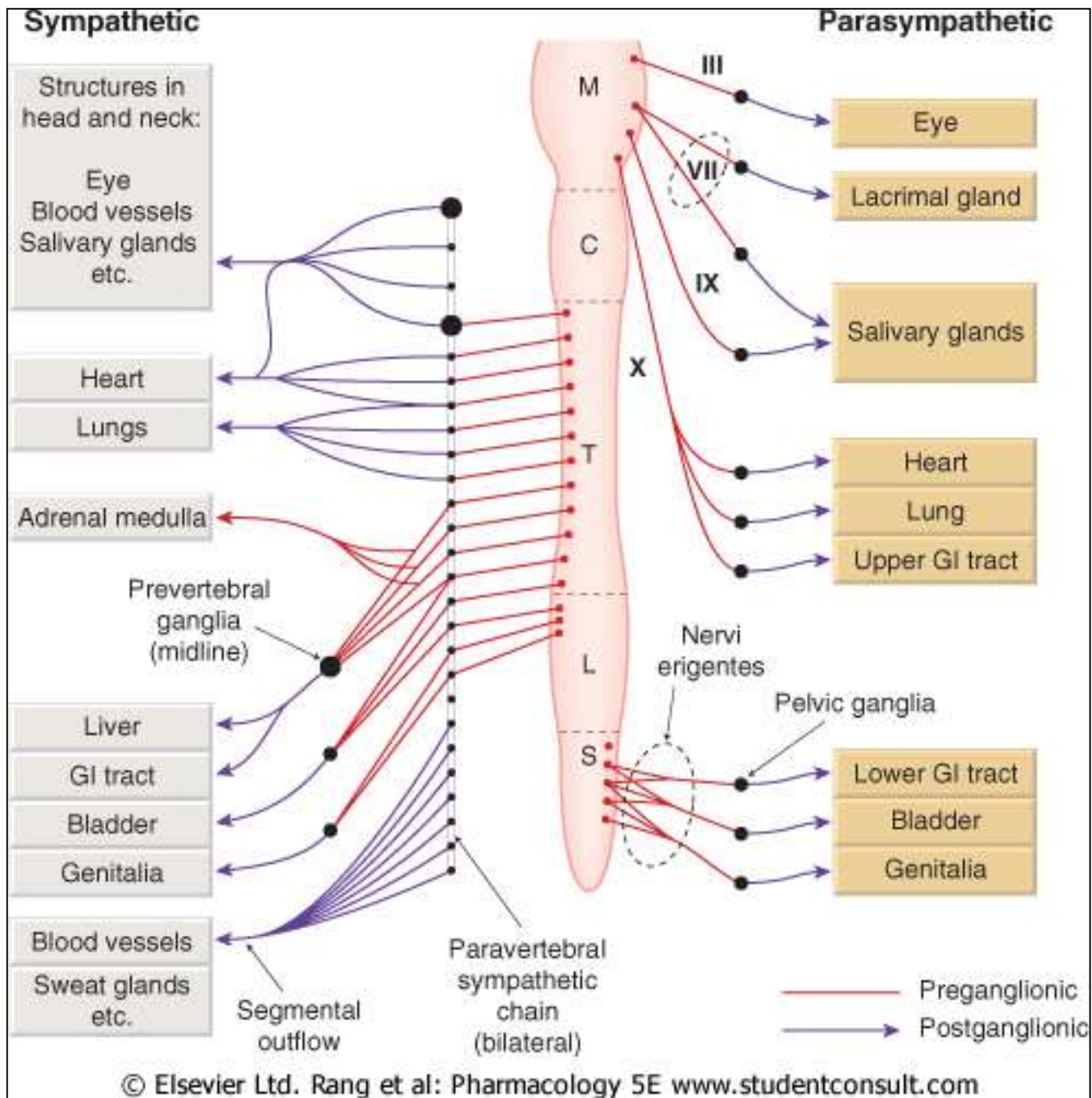
Dr. Köles László

koles.laszlo@med.semmelweis-univ.hu

Dr. Kató Erzsébet

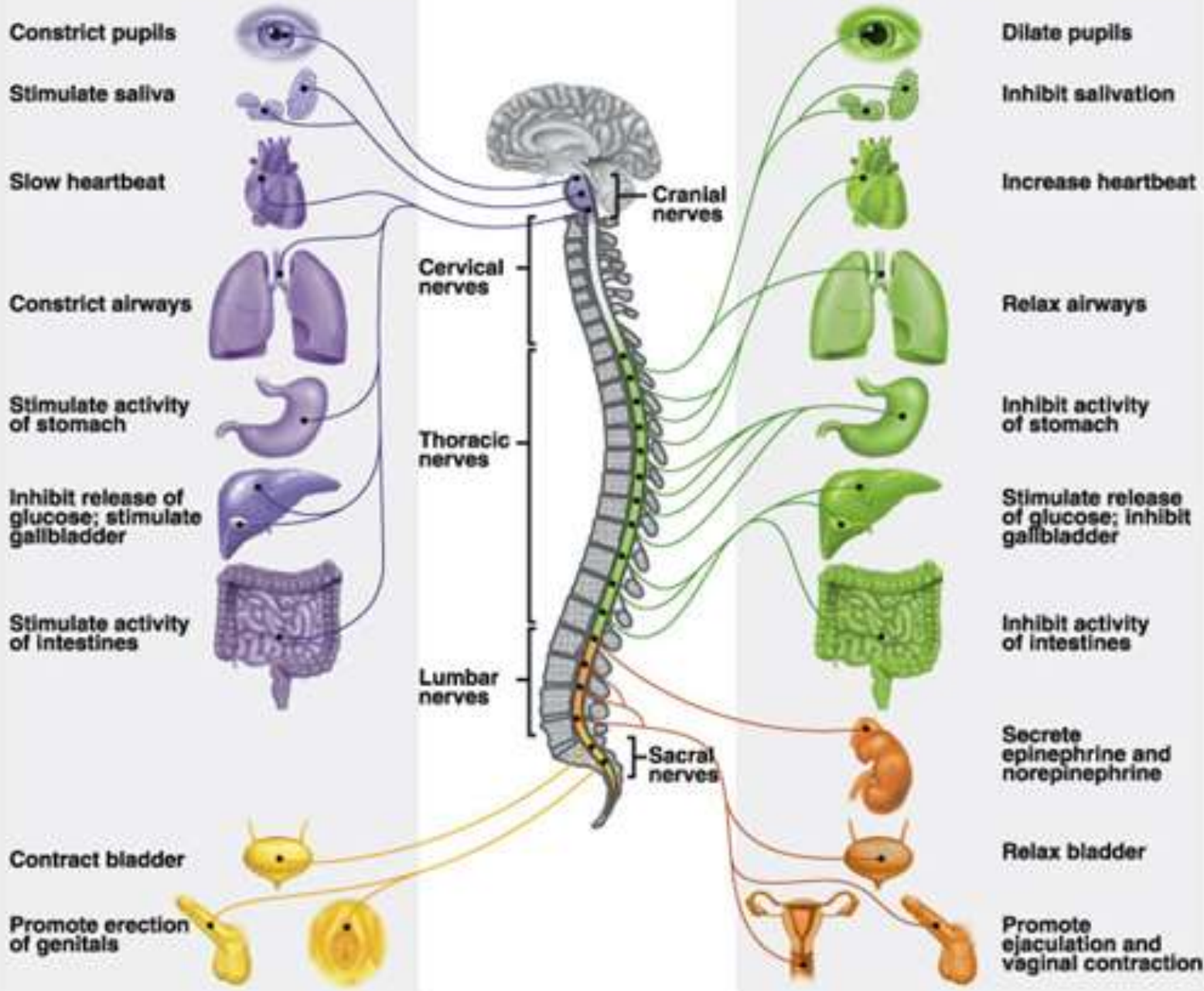
kato.ertzsebet@med.semmelweis-univ.hu

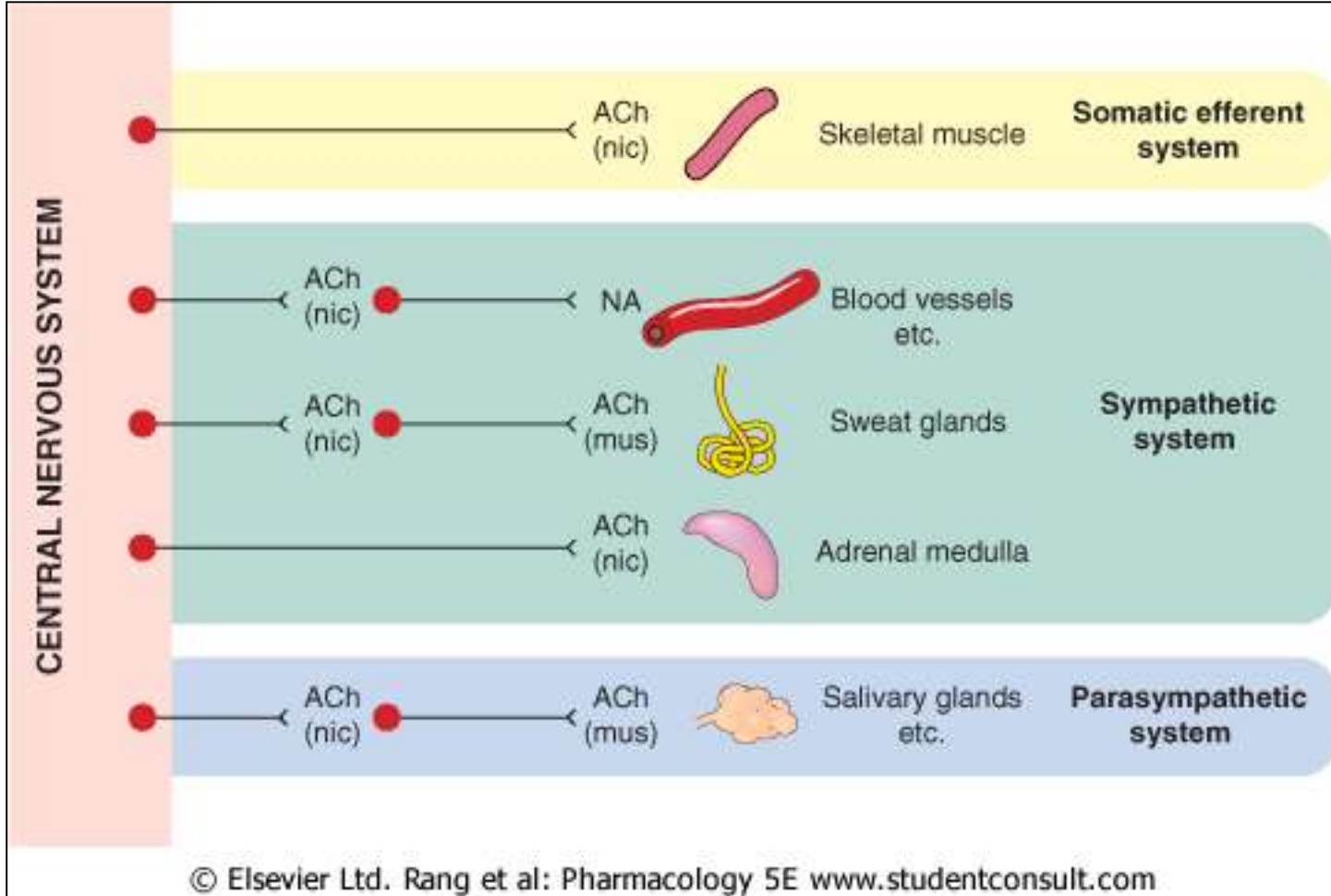
semmelweis.hu/pharmacology

PARASYMPATHETIC NERVES
"Rest and digest"

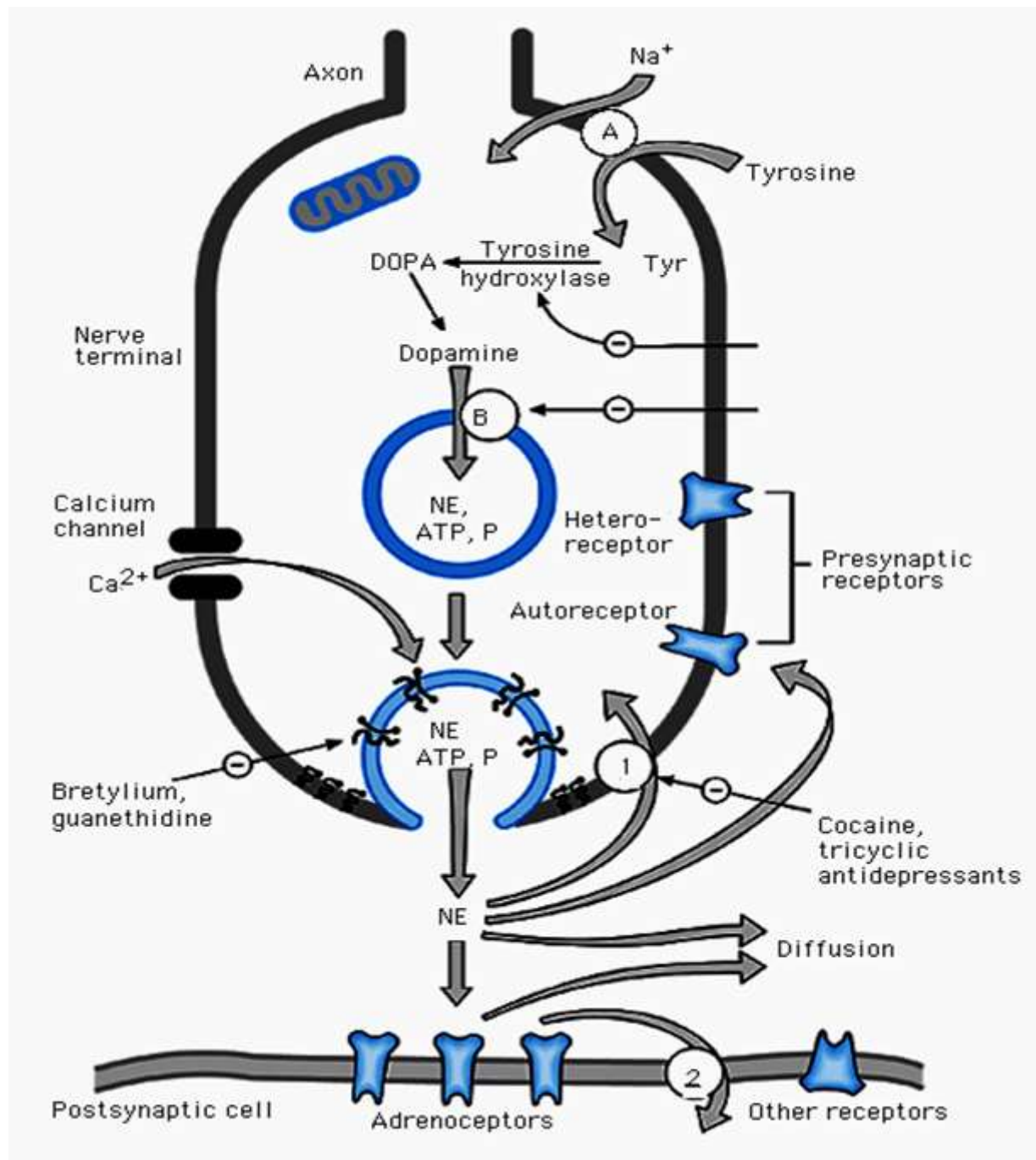
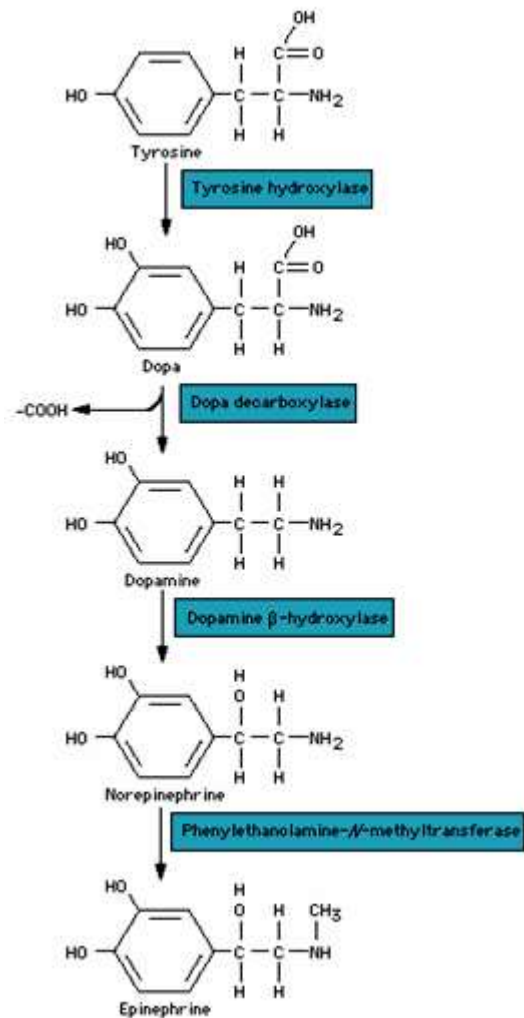
SYMPATHETIC NERVES
"Fight or flight"

Az adrenerg végkészülék

Adrenoceptorok

G protein kapcsolt receptorok (G_q , G_i , G_s)

- α_1 - IP_3 /DAG/ Ca^{2+} rendszerhez kapcsolt
jellemző lokalizáció: simaizmok, szerep: kontrakció
- α_2 - negatívan kapcsolt az adenilcikláz/cAMP rendszerhez
jellemző lokalizáció és szerep: preszinaptikus gátlás
(posztzinaptikusan: érösszehúzás)
- β_1 - pozitívan kapcsolt az adenilcikláz/cAMP rendszerhez
jellemző lokalizáció: szív, szerep: pozitív hatások
- β_2 - pozitívan kapcsolt az adenilcikláz/cAMP rendszerhez
jellemző lokalizáció: simaizmok, szerep: relaxáció
- β_3 - pozitívan kapcsolt az adenilcikláz/cAMP rendszerhez
jellemző lokalizáció: zsírsejtek, szerep: lipolízis

A szimpatikus idegrendszer aktiválásának főbb következményei

- Szem: pupillatágulat (α_1), csarnokvíz termelése (β)
- Szív: pozitív inotrop, chronotrop, dromotrop, bathmotrop hatások (β_1)
- Erek: vasokonstriktció (α_1), vasodilatáció (β_2)
- Tüdő: bronchodilatáció (β_2)
- Gasztrointesztinális r.: csökkent motilitás (α_2, β_2), sphincterek összehúzása (α_1)
- Genitourinális r.: csökkent motilitás (β_2), sphincterek összehúzása (α_1), uterus elernyesztése (β_2), ejaculatio (α_1)
- Bőr: pilomotor simaizomzat kontrakciója (α), apocrin mirigyek - szekréció fokozódása (α)
- Máj: glükoneogenezis, glükogenolízis (α_1 és β_2)
- Zsírsejtek: lipolízis (β_3)
- Vese: renin felszabadulás (β_1)

Az adrenerg transzmisszió befolyásolási lehetőségei

1. Preszinaptikus serkentés

2. Preszinaptikus gátlás

---

3. Posztzinaptikus serkentés

4. Posztzinaptikus gátlás

Szimpatikus izgatók

1. Preszinaptikus serkentés

2. Preszinaptikus gátlás

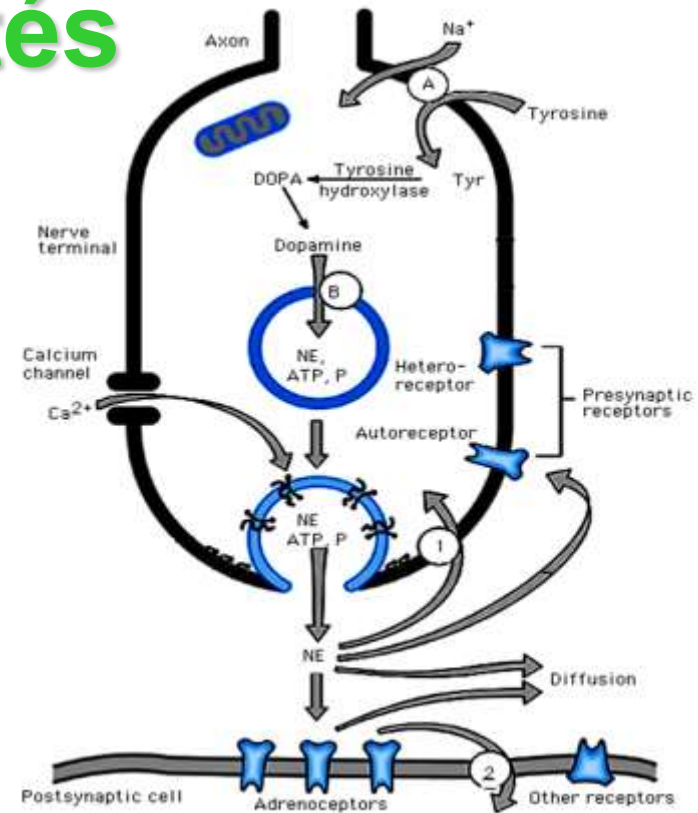
---

3. Posztzinaptikus serkentés

4. Posztzinaptikus gátlás

Preszinaptikus serkentés

- Szintézis: precursor anyag – *levodopa*
- Felszabadulás:
  - depolarizáció: 4-aminopyridin (**fampridine**) (K⁺ csatorna blokkoló)
  - Ca²⁺ koncentráció emelése
  - latrotoxin – robbanásszerű transzmitter felszabadítás
  - Preszinaptikus receptorok
    - Serkentő β_2 autoreceptorok aktiválása
    - Gátló α_2 autoreceptorok blokádjá (yohimbin, **mirtazapin**)
    - Serkentő heteroreceptorok aktiválása (pl. AT₁ receptorok)
  - *Indirekt módon ható szimpatomimetikumok* (tiramin, amfetamin) - kémiai úton felszabadítják a transzmittert
- *Visszavétel (reuptake) gátlók* (kokain, triciklikus antidepresszánsok, setralin)
- *MAO bénítók* (selegilin, moclobemid)

Posztszinaptikus serkentés

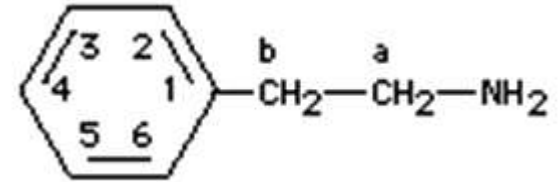
*Direkt módon ható szimpatikus izgatók
(α és/vagy β receptor agonisták)*

Szimpatomimetikumok

- **Katecholaminok**
- **β_1 receptor agonisták**
- Perifériás D receptor agonisták
- **β_2 receptor agonisták**
- **α receptor agonisták**
- **Indirekt módon ható szimpatomimetikumok**
- (Visszavétel gátlók és MAO bénítók)

Hatás-szerkezeti összefüggések

A szimpatomimetikumok többsége **feniletilamin** származék (néhány α agonista imidazolin származék)

• Szubsztitúciók az aromás gyűrűn

- **-OH szubsztitúciók** (különösen a 3. és a 4. pozícióban) fokozzák a szer hatékonyságát, de csökkentik a lipophilitást, ezáltal romlik a felszívódás, és a penetráció az agyba.

- **a catecholaminok (3,4-OH származékok)**

- a leghatékonyabb szimpatomimetikumok (**jó farmakodinámia**), de

- **rossz a farmakokinetikájuk**: orálisan nem adhatók, rövid a hatástartamuk és nem jutnak át a vér-agy gáton.

- **az -OH csoporttal nem szubsztituált származékok**

- nagyon gyenge receptor agonisták, vagy csak indirekt (noradrenalin-felszabadító) szimpatomimetikus hatásuk van, (**rossz farmakodinámia**), de

- **jó a farmakokinetikájuk**: jól szívódnak fel és bejutnak az agyba (központi idegrendszeri hatások!)

• Szubsztitúciók az amino csoporton

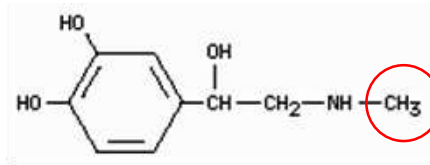
- metil szubsztitúció fokozza az affinitást a β_2 receptorokhoz (pl. adrenalin/noradrenalin)

- nagyobb szubsztitúciók $\rightarrow$ szelektív β_2 receptor agonisták

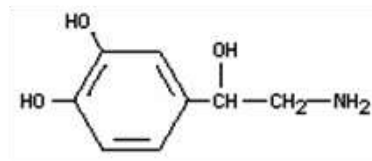
Katecholaminok

A katecholaminok a legerősebb szimpatomimetikumok, de rövid a hatástartamuk, orálisan hatástalanok, és nem jutnak át a vér-agy gáton.

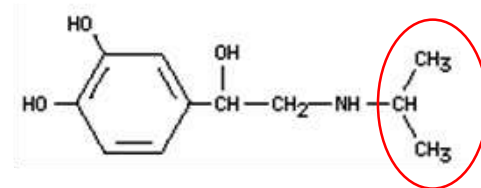
- **Adrenalin**

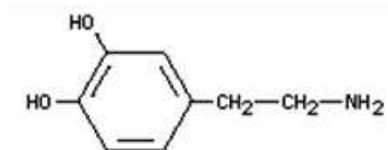
- **Noradrenalin**

- **Isoproterenol (Isoprenalin)**

- **Dopamin**

- **Dobutamin, Dopexamin**

Adrenalin

- Az adrenalin minden adrenoceptort aktivál.
- Mind vasodilatációt (β_2), mind vasokonstriktációt (α_1) kivált, a receptor eloszlás határozza meg az egyes szerveken domináló érhatást.
- Az artériás középnyomást nem változtatja meg jelentős mértékben.
- Pozitív inotrop és chronotrop hatása van a szíven.
- Bronchodilatációt okoz.
- Anyagcsere hatások: glikogén mobilizáció a májban
- Indikációi:
  - anaphylaxiás shock (0,3-0,5 mg sc. vagy im.)
  - sürgősségi ellátásban teljes szívleállás esetén (1 mg iv.)
  - status asthmaticus
  - lokálisan (inhalálás) heveny obstruktív laryngitis (krupp) kezelése
  - regionális véráramlás csökkentésére lokálisan
    - helyi érzéstelenítőkkel kombinálva (1:200 000)
    - arcon, nasopharyngeális területen és a szájüregben végzett sebészi beavatkozások során, diffúz vérzések esetén

Noradrenalin

- A noradrenalin aktiválja az α és a β_1 receptorokat, de nincs jelentős hatása a β_2 receptorokon.
- Vasokonstriktiót okoz, és emeli a vérnyomást.
- Kompenzatórikus vagus stimuláció legyőzheti a noradrenalin direkt pozitív chronotrop hatását a szíven, ezért in vivo bradycardiát okozhat.
- **Indikációi:**
  - neurogén shock (korai fázisa), szeptikus shock, kardiogén shock (sürgősségi vazopresszor támogatás akut hypotonia esetén)
  - regionális véráramlás csökkentésére lokálisan (diffúz vérzések; helyi érzéstelenítőkkel történő kombináció)

Isoprenalin

- **Az isopenalin erős és szelektív β receptor agonista (aktiválja mind a β_1 , mind a β_2 receptorokat).**
- **Pozitív inotrop és chronotrop hatása van a szíven.**
- **Vasodilatációt okoz, csökkenti a diasztolés vérnyomást, és az artériás középnyomást.**
- **Bronchodilatációt okoz.**
- **Lehetséges indikációi:**
  - **Bradycardia, szív (AV) blokkok**

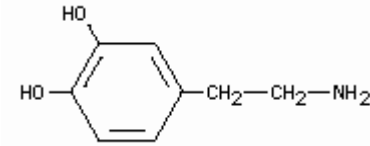
Dopamin

- Alacsony dózisban (0,5-2,5 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{perc}$) szelektíven aktiválja a D_1 dopamin receptorokat (vasodilatáció - a vese vérátáramlása fokozódik).
- Közepes dózisban (2,5-5 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{perc}$) emellett aktiválja a β_1 adrenerg receptorokat (pozitív inotrop hatás a szíven).
- Nagy dózisban (több, mint 5 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{perc}$) elveszti szelektivitását, úgy hat, mint az adrenalin.
- Indikációja: cardiogén shock (alacsony-közepes dózistartomány)
- Alkalmazásával kapcsolatos problémák
  - tachycardia, gazdaságtalan szív működés, oxigénigény fokozása
  - tolerancia kialakulása
  - rossz farmakokinetika.

Szelektív β_1 receptor agonisták

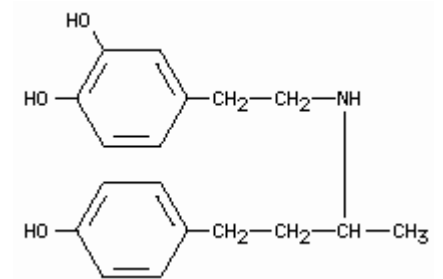
- **Dopamin**

- közepes dózistartományban (2,5-5 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{min}$)

- **Dobutamin**

- kevésbé tachycardizál, mint a dopamin
  - a dobutamin két sztereoizomer racém keveréke,
    - a (+) izomer a hatékony β_1 agonista,
    - a (-) izomer gyenge egyéb hatásokkal (pl. α -izgató) is rendelkezik

- **Egyéb: prealterol, ibopamin**

- **Indikációik: - cardiogen shock**

- szívelégtelenségben tartós terápiaként nem jönnek szóba (tolerancia, gazdaságtalan szívműködés)

- **Mellékhatás: tachycardia**

Perifériás D receptor agonisták

- **Dopamin alacsony dózisban**
  - **mesenterialis és veseerek tágítása**
    - vese vérátáramlás fokozása (potenciális előny shockban)
    - terápiás jelentőség kérdéses
- **Fenoldopam**
  - **mesenterialis értágítás**
    - iv. súlyos hipertónia kezelése
- **Dopexamin**
  - dopaminszármazék, D és β_2 (β_1) agonista, (visszavétel gátló)

Szelektív β_2 receptor agonisták

- **Fő hatásai és indikációik**

- **bronchodilatáció (asthma bronchiale és COPD kezelése)**

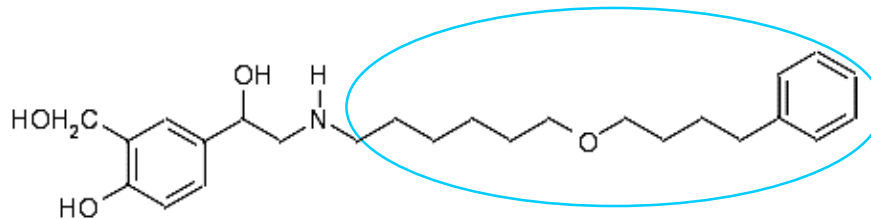
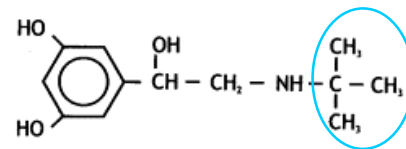
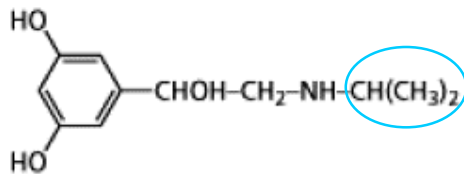
- **SABA:** salbutamol, terbutalin, fenoterol, levosalbutamol (levalbuterol)

- **LABA:** salmeterol, formoterol, clenbuterol, bambuterol, procaterol
indacaterol, olodaterol, vilanterol

- **terhes uterus relaxálása** (terbutalin, ritodrin)

- **Mh-ok:** tremor, tachycardia, hyperglycaemia, hypokalemia

- abszolút szelektivitás nem létezik – ha lehetséges – lokális alkalmazás (asthma)

α receptor agonisták

- szisztémás alkalmazás

- ebben az esetben a szelektivitás (α_1 vagy α_2) rendkívül fontos szempont

- **szelektív α_1 agonisták – szimpatikus izgalom**

- vasokonstriktiót okoznak, emelik a vérnyomást
- pl. phenyleprin, midodrine, methoxamin

- **szelektív α_2 agonisták – szimpatikus tónus csökkenése**

- csökkentik a vérnyomást

(a negatív feedback fokozása a periférián és/vagy centrális α_2 és I receptorok aktiválása, amelyek szerepet játszanak a vérnyomás szabályozásában)

- pl. clonidin, guanfacin

- antihipertenzív szerként használatosak

- nagy szisztémás adagjuk átmeneti jelentős posztzinaptikus α_2 receptor aktiváláshoz vezethet az erekben, amely ennek következtében átmeneti vérnyomás-emelkedést okozhat, mielőtt a vérnyomás csökkenni kezd (Isd. lokális hatások)

α receptor agonisták

• lokális alkalmazás – szimpatikus izgalom

- **orrcseppként** (csökkentik a nyálkahártya duzzanatot, szekréciót: náthában, szénanáthában)

- **ebben az esetben a szelektivitás (α_1 vagy α_2) nem lényeges szempont** (amíg a szer lokális marad)

- **mindkét posztzinaptikus α (pl. α_{1A} , α_{2B}) receptortípus aktiválása a nyálkahártyán lokális vasokonstriktiót eredményez – szimpatikus izgalom**

- **naphazolin, xylometazolin, oxymetazolin, phenylephrin**

- **mellékhatások: rebound hiperémia, a nyálkahártya isémiás károsodása (tartós használat esetén), a garatba jutva és lenyelve szisztémás mellékhatásokat okozhatnak (szelektivitás lényeges lehet)**

- **szemcseppként**

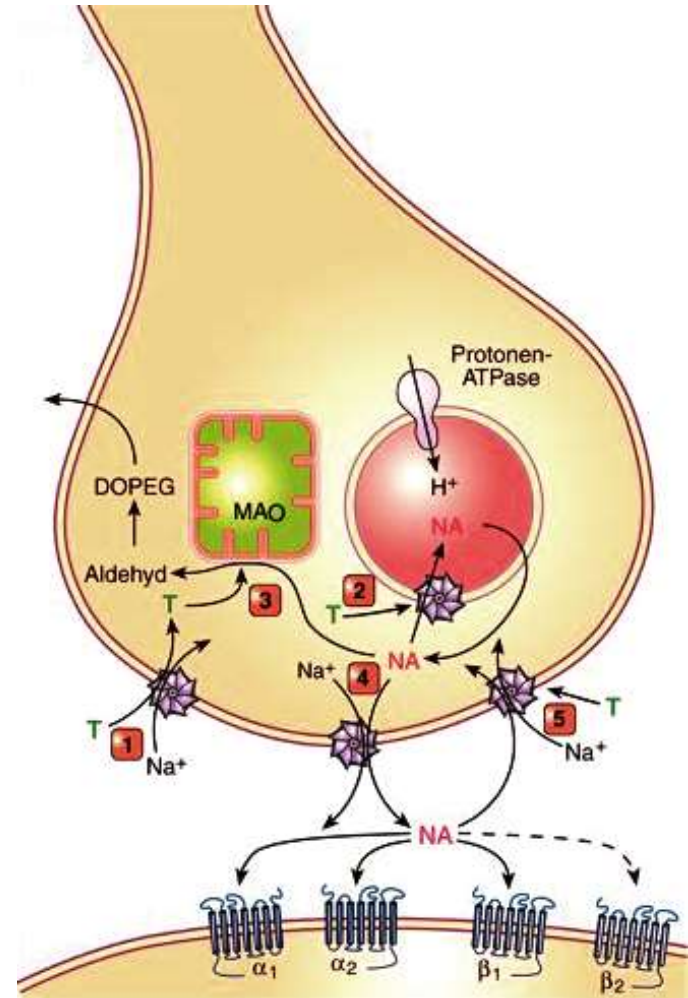
- **gyulladásos hiperémia csökkentése (phenylephrin)**

- **pupillatágítás (phenylephrin)**

- **glaucoma kezelése (apraclonidin, brimonidin)**

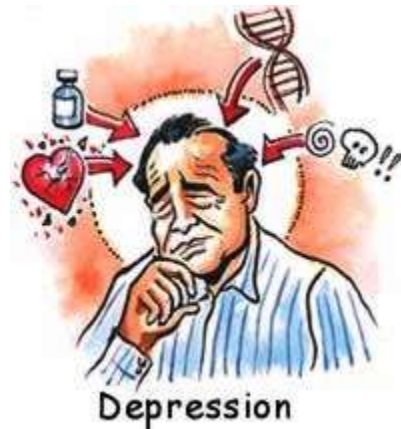
Indirekt módon ható szimpatomimetikumok

- Kémiai úton noradrenalin szabadítanak fel a szimpatikus végkészülékből.
- Tolerancia (tachyphylaxia) alakul ki a hatásukhoz.
- Tiramin, efedrin és amfetamin hatnak ilyen módon.

Tiramin

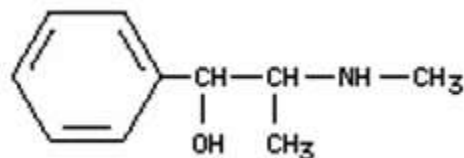
- Terápiás jelentősége nincs.
- Bizonyos élelmiszerek nagy mennyiségben tartalmazzák (sajt, csirkemáj, pácolt hal, füstölt ételek, vörösbor).
- Ha az élelmiszerekből a béltraktusba kerül, az ott található MAO-A lebontja, ezért nem jut be a szisztémás keringésbe.
- Sajt-reakció

Irreverzibilis MAO-A bénítóval kezelt betegeknek szigorú diétát kell tartani: nem fogyaszthatnak tiramin tartalmú élelmiszert. Ha a diétát nem tartják be, a tiramin a szisztémás keringésükbe jut, noradrenalint szabadít fel, ami a szimpatikus tónus fokozódásához vezet. Mindez hipertóniás krízis formájában manifesztálódhat.

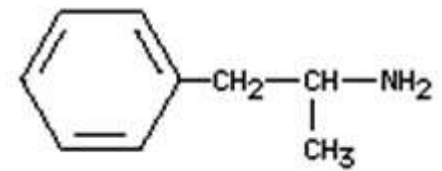
Ephedrin

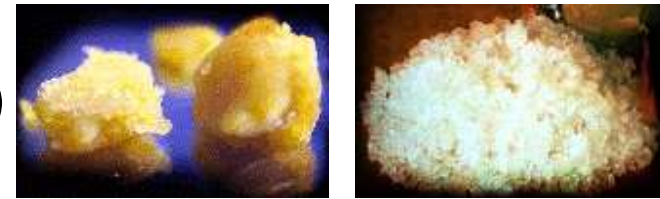
- orálisan jól felszívódó alkaloid, tartós hatással
- átjut a vér-agy gáton, enyhe stimuláló hatása van a központi idegrendszerre
- szimpatomimetikus hatásmechanizmusa összetett, elsősorban noradrenalint szabadít fel, emellett gyenge direkt receptor agonista hatása is van
- vasokonstriktorként vagy bronchodilatátorként használható, ha gyenge, de tartós hatás elérése a cél (elavult szer)
- egyik enantiomere, a pseudoephedrin nyálkahártyaduzzanat csökkentő kombinált készítmények alkotórésze lehet

Amfetamin

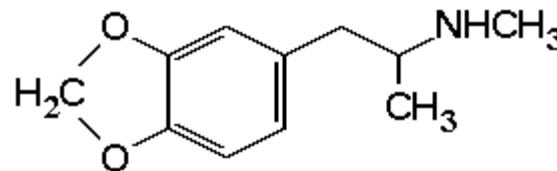

- noradrenalint szabadít fel az adrenerg végkészülékből
- orálisan felszívódó, tartós hatású vegyület
- könnyen bejut a központi idegrendszerbe, stimuláns hatása van a hangulatra és az éberségre (pszichostimuláns).
- az általa létrehozott eufória dependencia kialakulásához vezet (abúzszer: pl. speed)
- csökkenti az étvágyat
- a periférián indirekt módon ható szimpatikus izgató hatása van

• szerkezeti rokonai:

methyphenidat (ADHD kezelése),
pemolin,
phenmetrazin
metamfetamin,
MDMA (ecstasy)

Reuptake gátlók és (MAO inhibitorok)

• Visszavétel gátlók

• Kokain

- helyi érzéstelenítő

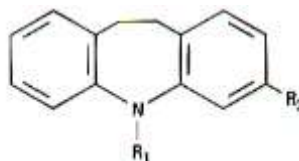
- gátolja a noradrenalin és a dopamin visszavételét mind a periférián, mind a központi idegrendszerben, szimpatomimetikus hatásokat, és eufóriát okoz, dependencia alakul ki hozzá

• TCA és hasonló hatású vegyületek

- pl. desipramin, amitriptylin

- depresszió kezelésére használatosak; gátolják a noradrenalin (és a szerotonin) visszavételét a központi idegrendszerben és a periférián

- α és M antagonisták hatásuk komplikálja a vegetatív hatásait; túladagolva jelentős a kardiovaszkuláris rizikójuk

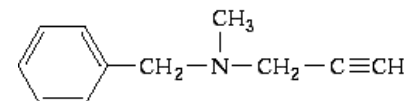

• SNRI, SSNRI

- pl. reboxetin, venlafaxin – csak visszavétel gátlás, receptorális hatások nélkül

• MAO bénítók

- Irreverzibilis, nem szelektív MAO bénítók

- pl. tranylcypromin, pargylin

- elavult antidepresszív szerek, súlyos mellékhatások veszélye (pl. sajt-reakció) a legtöbb országban kivonták őket a forgalomból

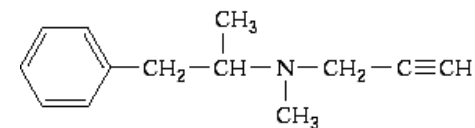
• Reverzibilis MAO-A bénítók

- pl. moclobemid

- depresszió kezelésére használatos, sajt-reakció veszélye nélkül

• Irreverzibilis MAO-B bénítók

- selegilin

- Parkinson kór kezelésére használatos, szelektív dózisban a sajt-reakció veszélye nélkül

Szimpatikus bénítók

1. Preszinaptikus serkentés

2. Preszinaptikus gátlás

3. Posztzinaptikus serkentés

4. Posztzinaptikus gátlás

Preszinaptikus gátlás

- Szintézis: *α -metiltirozin*
(blokkolja a tirozin hidroxilázt)

- Raktározás: *Reserpin*

- Transzmitter felszabadulás

- feszültségfüggő
Na⁺ csatornák blokkolása: tetrodotoxin, saxitoxin, helyi érzéstelenítők

- kalcium csatornák blokkolása:
 ω -Conotoxin

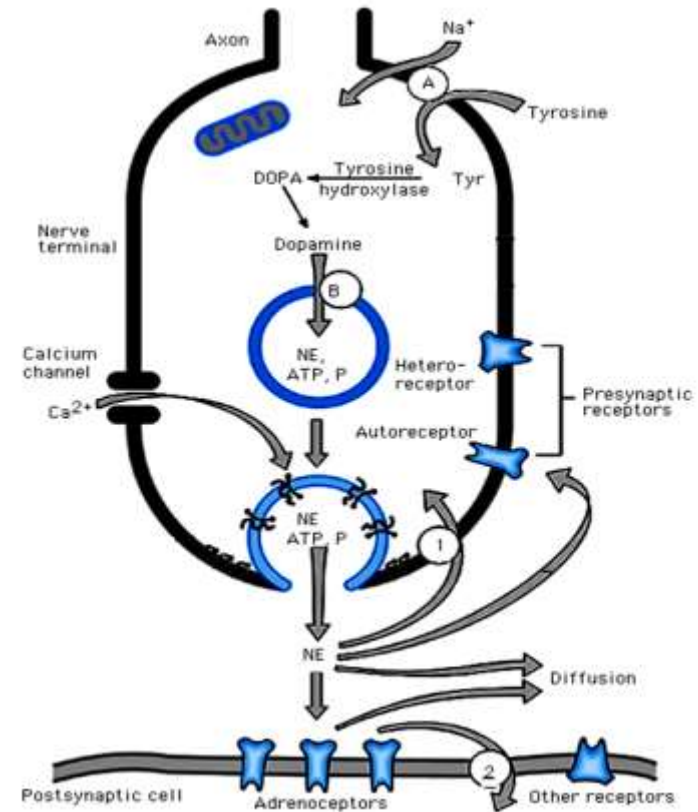
- Preszinaptikus receptorok

- Gátló *α_2 autoreceptorok aktiválása (clonidin, methyldopa)*

- Gátló heteroreceptorok aktiválása (M₂ acetilkolin, D₂ dopamin, adenosin, H₃ hisztamin, neuropeptid Y, EP₃ prosztaglandin, μ , κ , δ opioid receptorok)

- *Adrenerg neuron bénítók* (guanethidin, bretylium) – gátolják a transzmitter felszabadulását

- 6-OH-dopamin (kémiai denervációt okoz)

Posztoszínaptikus gátlás

α és/vagy β receptor antagonisták

Szimpatikus bénítók

- β receptor antagonisták
- α receptor antagonisták
- α_2 receptor agonisták
- adrenerg neuron bénítók
- reserpin
- metiltirozin

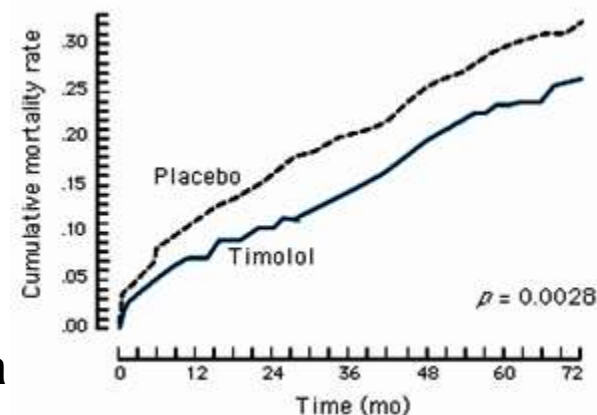
β receptor antagonisták

A β receptor blokádnak legfontosabb következményei:

- **negatív chronotrop és inotrop hatások a szíven (β_1)**
- **vérnyomáscsökkenés** (többek között a perctérfogat csökkenése, és a renin felszabadulás gátlása miatt - β_1)
- **bronchokonstriktió (β_2)**
- **lokális érszűkület veszélye** - főleg a végartériákon, vagy károsodott perifériás ereken manifesztálódhat (β_2)
- **a csarnokvíz termelésének a csökkenése**
- **hipoglikémiás hatások fokozása, tünetek elfedése (β_2)**
- **VLDL szint emelkedése, HDL szint csökkenése**

A β blokkolók lehetséges indikációi

- hipertónia
- angina pectoris (kivéve Prinzmetal angina)
- tachyarrhythmiák (elsősorban szupraventrikuláris)
- krónikus szívelégtelenség (bevezetést követően átmenetileg a tünetek fokozódhatnak – bev. fokozatosan titrálva! – Hosszú távon javítják a túlélést.)
- szívinfarktuson átesett betegek (szekunder profilaxis)
- hypertrophiás obstructiv cardiomyopathia
- hipertireózis, pheochromocytoma
- portális hipertónia csökkentése májcirrhosisban, oesophagus varixokból kialakuló vérzések prevenciója
- szorongás szomatikus tüneteinek csökkentése (lámpaláz)
- glaucoma (szemcseppként)
- migrénprofilaxis (propranolol, pindolol - részben, mint 5-HT₂-antagonisták?)
- esszenciális tremor, proliferatív infantilis hemangióma (propranolol)

A β blokkolók mellékhatásai

- **bronchokonstriktió (asthma bronchiale súlyosbodása)**
- **szívelégtelenség** - különösen akkor, ha a fokozott szimpatikus tónus már elengedhetetlen a perctérfogat fenntartásához (kombinációjuk más negatív inotrop hatású szerekkel kontraindikált!)
- **bradycardia, AV átvezetés rontása**
- **végtaghidegség, perifériás érbetegségek rontása**
- **hipoglikémia fokozódása, tünetek elfedése**
- **hiperlipidémia**
- **terhességben koraszülés veszélye**
- **alvászavarok (rémálmok), depresszió**
- **hiperkalémia lehetőségének növelése**
- **krónikus használat után a terápia hirtelen felfüggesztése fokozza az isémiás szívbetegség kockázatát**

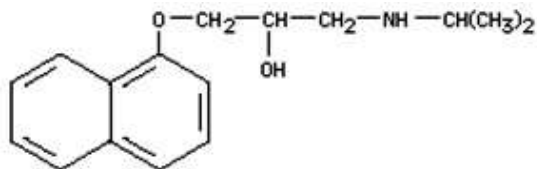
β blokkolók közötti különbségek

- **szelektivitás** mértéke
- **van-e** intinsic aktivitásuk (ún. **ISA hatás**)
(gyenge parciális agonisták vagy tiszta antagonisták-e)
- **zsírdékonyság** mértéke
- esetleges **ion csatornákra** kifejtett hatások
- esetleges **vasodilatátor** hatáskomponens
- **felezési idő**

A β blokkolók szelektivitása

Nem-szelektív β blokkolók

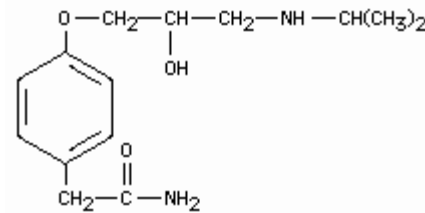
- propranolol

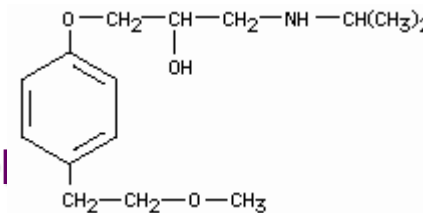
- pindolol
- timolol
- carvedilol (+ α_1 -bl.)
- labetalol (+ α_1 -bl.)
- sotalol (+K-csat-bl.)
- oxprenolol
- alprenolol
- nadolol
- carteolol
- penbutolol
- levobunolol

β_1 szelektív (kardioszelektív) blokkolók (2. generáció)

- atenolol

- metoprolol

- bisoprolol
- nebivolol (+)
- betaxolol
- esmolol
- celiprolol
- acebutolol

A szelektív β_1 blokkolók kevésbé hajlamosítanak pl. bronchokonstrikcióna, hipoglikémiára és perifériás keringési zavarokra

A β_1 szelektivitás azonban soha nem abszolút!

A β blokkolók parciális agonista (ISA) hatása

ISA (intrinsic szimpatomimetikus aktivitással) rendelkező β blokkolók (pl.)

- pindolol
- acebutolol
- oxprenolol
- alprenolol
- celiprolol
(ISA hatás a β_2 receptorokon)

- **Az ISA hatással rendelkező β blokkolók kevésbé okoznak bradycardiát és kedvezőtlen plazmalipid eltéréseket.**
- **A celiprolol kevésbé okoz bronchokonstriktiót.**
- **Az ISA hatás klinikai jelentősége nem egyértelműen tisztázott.**

A β blokkolók lipidoldékonyága

nagyon
lipidoldékony

- propranolol
- nebivolol

legkevésbé
lipidoldékony

- atenolol
- sotalol
- acebutolol

• Farmakokinetika

lipofil vegyületek – metabolizálódniuk kell a májban

hidrofil vegyületek – változatlan formában tudnak ürülni a vizelettel
(vese ill. májbetegség jelentősége az eliminációban)

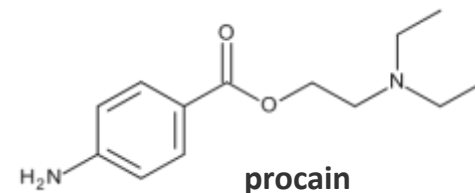
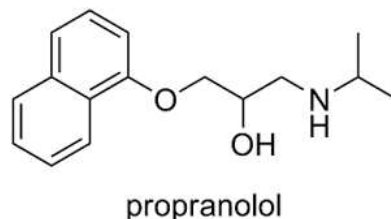
• Csak a lipidoldékony β blokkolók alkalmazhatók központi idegrendszeri indikációkra (pl. tremor)

• Az alacsony lipidoldékonyágú β blokkolók kevesebb központi idegrendszeri mellékhatást okoznak (pl. rémálmok, alvászavarok, depresszió).

Substanz	Octanol-Wasser Verteilungs- koeffizient, pH 7,4 ²	Renal unver- ändert aus- geschieden (%) ⁵
Atenolol	0,02	88
Sotalol	0,04	85
Acebutolol	0,7	20
Pindolol	0,8	50
Metoprolol	1	5
Timolol	1,2	15
Bisoprolol	5	50
Propranolol	20	0

A β blokkolók ioncsatornákra kifejtett hatása

- A β blokkolók egy része **gyenge Na^+ csatorna blokkoló** (helyi érzéstelenítő-szerű, vagy ún.: membránstabilizáló) hatással rendelkeznek

- propranolol
- metoprolol
- pindolol
- acebutolol

Szisztémás használat esetén nem valószínű, hogy ez a hatás jelentőséggel bír.

A szemcseppek esetén ez a hatás kedvezőtlen.

- A sotalol **blokkolja a K^+ csatornákat**
  - az antiarrhythmias szerek III. csoportjába is tartozik.
  - A sotalol összetett hatásmódó antiarrhythmias szer, ezzel az indikációval használjuk.

β blokkolók értágító hatáskomponenssel

(3. generációs β blokkolók)

- α_1 blokkoló hatással is rendelkező β blokkolók
  - carvedilol, labetalol
    - racém keverékek: egyik isomerük szelektív α_1 blokkoló, a másik nem szelektív β blokkoló hatással rendelkezik
    - indikációk: hipertónia, szívelégtelenség, krónikus stabil angina
      - szinergista antihipertenzív hatás súlyosabb tachycardia vagy bradycardia nélkül
      - nem jellemző a lipidprofil romlása
- NO-mediált vasodilatációt okozó β blokkolók
  - nebivolol
    - antihipertenzív indikáció
      - racém keverék, egyik enantiomer szelektív β_1 blokkoló, a másik NO felszabadulást okoz

β blokkolók felezési ideje

- **Ultrarövid hatású**

- **Esmolol**

- felezési idő: 10 perc, szelektív β_1 blokkoló
    - észter kötést tartalmaz, gyorsan bontják az észterázok
    - biztonságosabb lehet, ha a β blokkoló kezelés fokozott veszéllyel jár, de mégis indokolt (pl. supraventriculáris arrhythmia, perioperatív hypertonia)

- β blokkolók **hosszú felezési idővel** (10 óra vagy több)

- nadolol (16-20 h)
  - betaxolol (14-20 h)
  - bisoprolol (10-12 h)
  - nebivolol (~10 h)

α receptor antagonisták

- **Szelektív α_1 receptor antagonisták**
- **Nem-szelektív α receptor antagonisták**
  - **Szintetikus vegyületek**
    - phenoxybenzamin
    - phentolamin
    - tolazolin
  - **Ergot alkaloidok**

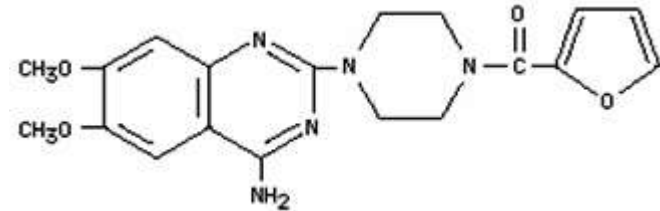
Terápiás szempontból fontos hatás – simaizmok elernyesztése az ereken és a sphinktereken (**Vérnyomáscsökkentés, perif. keringési zavarok kezelése, benignus prosztatahiperplázia kezelése**)

A szelektív α_1 antagonisták kevésbé okoznak tachycardiát mint a nem-szelektív α -blokkolók.

Szelektív α_1 receptor antagonisták

- legfontosabb előnyük a nem-szelektív α -blokkolókkal szemben: **kevésbé okoznak tachycardiát**

Prazosin

- indikációi:
  - enyhe és közepsúlyos **hipertónia** kezelése, Raynaud-szindróma
  - benignus **prosztata hiperplázia** kezelése (inkább a származékai)
- orálisan hatékony, felezési ideje viszonylag rövid (3x)
- mellékhatásai
  - első dózis hatás (a kezelés kezdetén, az első adag bevétele után - súlyos ortosztatikus hipotónia és ájulás)
    - elkerülhető, ha az első adagot este, ágyban fekvő betegnek adjuk, és a kezelést fokozatosan emelkedő adagokkal kezdjük
  - a további mellékhatások: vérnyomásesés, szédülés, fejfájás, enyhe tachycardia, szívdobogás-érzés, orrdugulás

Az α_1 blokkolók nem számítanak elsővonalbeli antihipertenzív szereknek, de vannak jelentős előnyeik: nem rontják a lipidprofilt, nem borítják fel a diabetes terápiáját.

Szelektív α_1 receptor antagonisták

Terazosin és doxazosin

- prazosin-szerű, hosszabb hatástartamú vegyületek
- indikációik: hipertónia, benignus prosztata hiperplázia

Alfuzosin, tamsulosin és silodosin

- a tamsulosin és a silodosin szelektíven blokkolja, az α_{1A} receptorokat (melyek elsősorban a vizeletelvezető rendszerben található?)
- benignus prosztata hiperplázia kezelése során kevesebb kardiovaszkuláris mellékhatást okoznak?

Urapidil

- α_1 antagonistá, gyenge α_2 agonista, 5-HT_{1A} agonista és β blokkoló hatásokkal
- antihipertenzív szer (akut esetekben – hipertenzív krízis)

Carvedilol és labetalol

- α_1 és β antagonistá hatású vegyületek (lásd β blokkolóknál)

Nem-szelektív szintetikus α blokkolók

Phenoxybenzamin

- irreverzibilis α blokkoló (alkilálja a receptort)
- tartós blokádot okoz (14-48 óra)
- indikáció: pheochromocytoma

Phentolamin és tolazolin

- kompetitív, reverzibilis α blokkolók
- a phentolamin lényegesen erősebb, pheochromocytomában is használható (kezelés és diagnózis)
- a tolazolin gyenge blokkoló, perifériás érbetegségeken jöhet szóba vasodilatátorként (a legtöbb országban nincs forgalomban)

Ergot alkaloidok

- gabonákon (rozs) élősködő gomba (anyarozs) alkaloidjai, a lizergsav származékai

- ergometrin, ergotamin, ergocryptin, ergocrystin, ergocornin (egotoxin)
- különböző receptorokon: α , 5-HT, D agonista, parciális agonista és/vagy antagonistá hatással rendelkeznek
- fő hatásaik: vasokonstriktio, vasopazmus (elfedi az α -blokkoló hatást), nem ritmikus jellegű méhösszehúzó hatás, központi idegrendszeri hatások
- féliszintetikus vagy szintetikus, szerkezetileg rokon vegyületek
  - dihidro-származékok: előtérbe kerül az α blokkoló hatás (ők már értágulatot okoznak)
  - methysergid: 5-HT antagonistá
  - bromocryptin, cabergolin: D agonista
  - LSD: parciális 5-HT agonista

Ergot alkaloidok

• **klinikai alkalmazás - alkaloidok**

- ergometrin, ergotamin
  - méh vérzések (pl. szülés után)
  - **nem ritmikus, tartós kontrakciók – csak a placentáris fázisban!**
- ergotamin – migrén kezelése
(az ergotamint sok országban kivonták – mh-ok, + LSD szintézis lehetősége)

• **klinikai alkalmazás – származékok**

- hiperprolaktinémia (bromocriptin, cabergolin)
- Parkinson-kór (bromocriptin, cabergolin)
- migrén (dihydroergotamin)
- perifériás keringési zavarok (dihydro-származékok)
- orthosztatikus hipotónia (dihydroergotamin) – vénás vazokonstriktiót okoz

• lehetséges **mellékhatások**

- hányinger, hányás, tartós vazokonstriktió, ischémiás zavarok, gangréna, hasmenés, központi idegrendszeri zavarok

α blokkoló mellékhatással rendelkező vegyületek

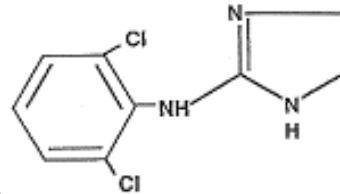
- egyes visszavétel gátló **antidepresszánsok** (általában a triciklikus szerkezetűek, pl. amitriptylin, imipramin)
- egyes **antipszichotikumok** (ugyancsak jellemzően a három gyűrűs szerkezetűek, pl. a fenotiazin típusúak - chlorpromazin)
  - mindezek a vegyületek vérnyomásesést és reflexes tachycardiát okozhatnak
- **chinidin**
  - antiarritmiás szer, túl gyors iv. adása vérnyomáseséshez vezethet

α_2 receptor agonisták

Az α agonisták lokális, a nyálkahártyákra történő, alkalmazása esetén a szelektivitás (α_1 vagy α_2) nem túlságosan lényeges szempont (lokális érzőület - orrcseppek)

Szisztémás alkalmazás esetén az α_1 agonisták fokozzák, míg az α_2 agonisták csökkentik a szimpatikus tónust

Clonidin

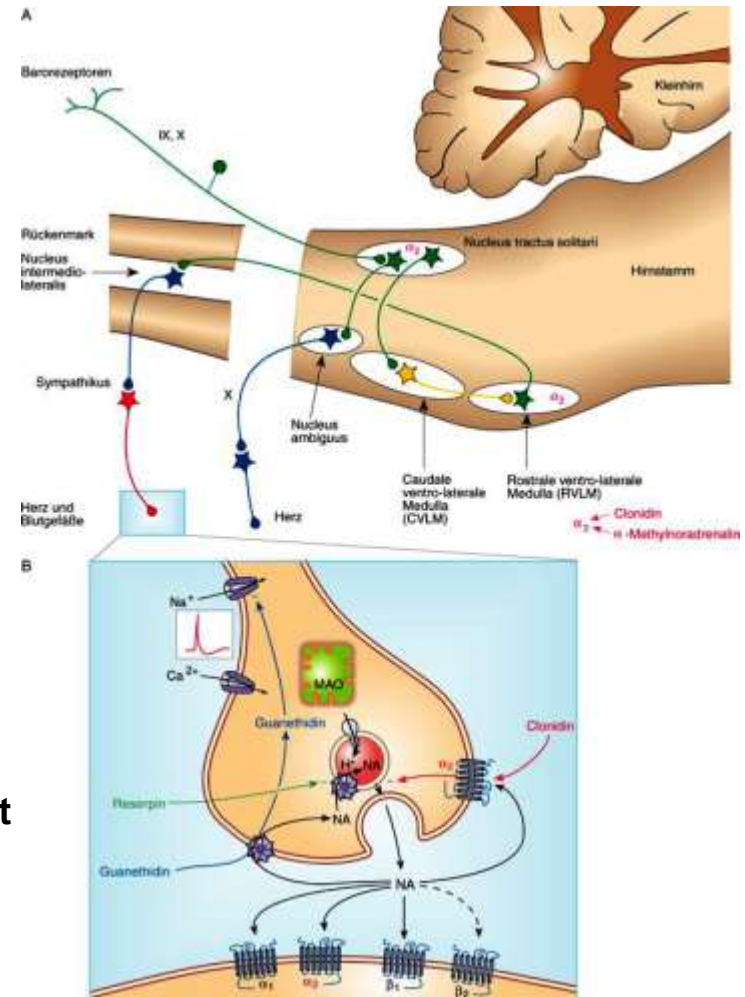
- imidazolin származék, eredetileg orrcseppeként tesztelték

- hatásmód

- **aktiválja a preszinaptikus α_2 receptorokat a periférián,** fokozza a negatív feed back-et a noradrenerg végkészüléken

- **aktiválja a posztzinaptikus α_2 receptorokat az agytörzsben,** csökkenti a szimpatikus, fokozza a vagus aktivitást

- **aktiválja az I_1 imidazolin receptorokat az agytörzsben,** csökkenti a szimpatikus aktivitást

α_2 receptor agonisták

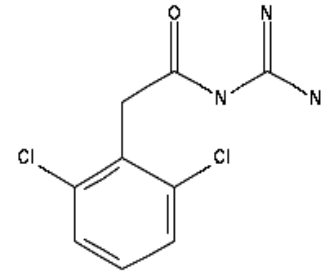
Clonidin

- **potenciális indikációi (gyakrabban a származékokat használják):**
  - hipertonia kezelése (elsősorban akut: hipertenzív krízis - krónikusan csak rezerv)
  - alkohol és opiát elvonás tüneteinek mérséklése, dohányzásról való leszoktatás
  - perianeszt. medikáció
  - szedáció és analgézia (intenzív osztály), adjuváns analgetikum (epidurálisan, intratekálisan)
  - ADHD
  - glaukóma
  - diabeteszes hasmenés
- **mellékhatásai:** szedáció, szájszárazság, bradycardia, ortosztatikus hipotónia (ritka), depresszió (ritka)
túl gyors i.v. adása átmeneti vérnyomásemelkedést okozhat
- **hirtelen elhagyása hypertóniás krízist és fokozott szimpatikus aktivitást okozhat,** ezért tartós használata esetén csak a dózis fokozatosan csökkentése után szabad abbahagyni a kezelést.

α_2 receptor agonisták

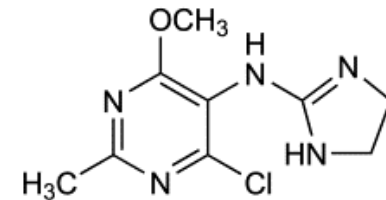
Guanabenz és guanfacin

- α_2 izgatók clonidin-szerű hatással, nem imidazolin származékok
- indikáció: hipertónia (rezerv), guanfacin- ADHD

Moxonidin és rilmenidin

- újabb imidazolin-származékok, clonidin-szerű szerkezettel
- **szelektívebbek az I_1 imidazolin receptorokra ?**
- kisebb az affinitásuk az α_2 receptorokhoz ?
- indikáció: hipertónia kezelése
- a clonidinnél ritkábban okoznak szedációt és szájszárazságot ?

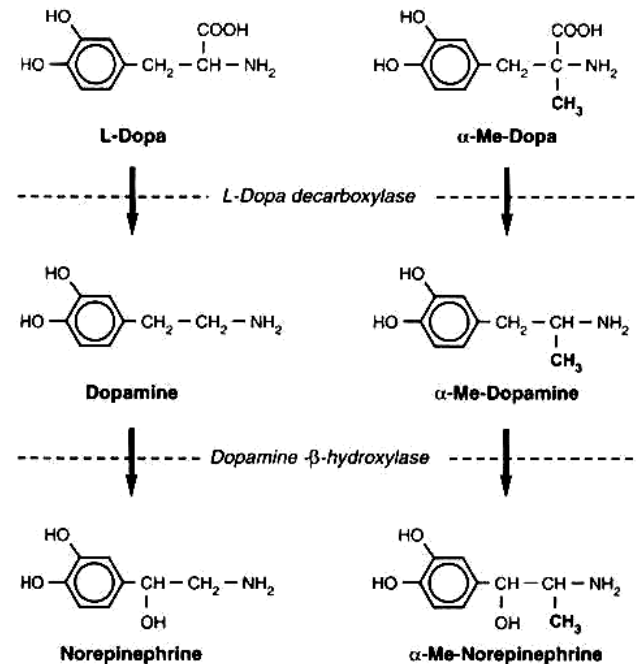
? Nem világos, mennyi a fentiek klinikai jelentősége ?

α_2 receptor agonisták

Metildopa

- **hatásmód**

- a DOPA-dekarboxiláz „hamis” szubsztrátja, ami „**hamis transzmitter**” képződéséhez vezet
- a belőle képződő metilnoradrenalin **α_2 agonista** (mint a clonidin – imidazolin-hatások nélkül)
- a hatása lassabban alakul ki

- **indikáció:** hipertónia kezelése (rezerv szer), terhességi hipertónia

- **mellékhatások:**

- mint a clonidinn + depresszió (gyakoribb), hiperprolaktinémia, extrapiramidális tünetek, pozitív Coombs teszt, immunhemolízis, hemolitikus anémia, májkárosodás

α_2 receptor agonisták

További szerek és indikációik:

- **dexmedetomidin – perianesztetikus medikáció, intenzív ellátás (szedáció)**
- **tizanidin – centrális támadáspontú hcs. izomrelaxáns**
- **apraclonidin, brimonidin – glaucoma**
- **egyres orrnyálkahártya duzzanat csökkentő orrcseppek kevert receptor hatásúak (lásd előző előadás)**

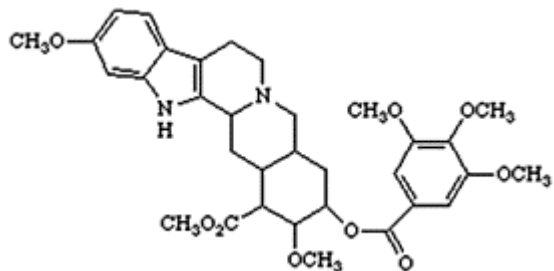
Adrenerg neuron bénítók

Guanethidin és debrisoquin

- gátolják a noradrenalin felszabadulást a noradrenerg végkészülékből
  - felveszi őket az idegvégződés, majd a transzmitter vesiculumokba kerülnek, ahonnan a noradrenalint kiszorítják; emellett a végkészülék Na^+ csatornáit is blokkolják (gyenge helyi érzéstelenítő hatás)
- elvileg antihipertenzív szerek, de alig használatosak
- mellékhatások
  - átmeneti vérnyomásemelkedés, ortosztatikus hipotónia, hasmenés, ejakulációs zavarok, Na^+ és víz retenció, orrdugulás

Bretylium

- adrenerg neuron bénító, és K^+ csatornákat blokkol a szíven
- ritka antiarrhythmias alkalmazás (csak újraélesztéskor)
- mellékhatásai
  - az i.v. kezelés kezdetén átmenetileg ritmuszavarok, vérnyomásemelekedés
  - a kezelés során később szimpatolitikus mellékhatások

Reserpin

- blokkolja a biogén aminok felvételét a szinaptikus vesiculumokba, ezáltal azok nem raktározódnak ott, és a plasmában a MAO lebontja őket
- könnyen bejut az agyba, az egész szervezetben a noradrenalin, a dopamin, és a szerotonin raktárak kiürüléséhez vezet
- történelmi indikációi (ma már elavult, a terápiából kiszorult szer)
  - hipertónia kezelése (perifériás noradrenalin depléció)
  - pszichózisok kezelése (dopamin depléció a mesolimbikus rendszerben)
- legfontosabb mellékhatásai
  - perifériás szimpatolitikus hatások (hasmenés, ortosztatikus hipotónia)
  - depresszió (központi idegrendszeri noradrenalin és szerotonin depléció)
  - Parkinson-szindróma (a nigrostriatális rendszerben történő dopamin depléció)
- **Tetrabenazin (hasonló hatás) – ind.: Huntington chorea, Tourette szindróma**

Metiltirozin

- blokkolja a noradrenalin szintézis sebességmeghatározó enzimét (tirozin hidroxiláz)
- a pheochromocytoma kezelésében a phenoxybenzammal szinergista hatást fejt ki - ez az egyetlen lehetséges indikációja (inoperábilis, vagy metasztatikus pheochromocytoma)

Szent Antal tüze - ergotizmus (krónikus ergot alkaloid mérgezés)

- anyarozzsal fertőzött gabona (liszt → kenyér) tartós fogyasztása miatt kialakuló „járványszerű”

- vezető tünetek:

- tartós vasospazmus, gangrenák, égető fájdalom (végtagok)
(Ergotismus gangrenosus, Ignis sacer)

- epilepsziás rohamok, motoros zavarok, hallucinációk (Ergotismus convulsivus)

- vetélés

- 857 – Xanten (Északnyugat-Németo., Rajna-völgy) első dokumentált „járvány”

- 922 súlyos „járvány” Európában – ~40000 haláleset

- 1692 – Salem ?

- 1926-27 Szovjetúnió (~11000 haláleset);

- 1951 Pont-St. Esprit (utolsó „járvány” Európában, 7 halott);

- 2001 – Etiópia;

- hántolatlan gabonák – mérgezés lehetséges (1985 – Németország, müzli)

Szent Antal (251-356),
egyiptomi remete

Pieter Bruegel: The Beggars 1568

Matthias Grünewald

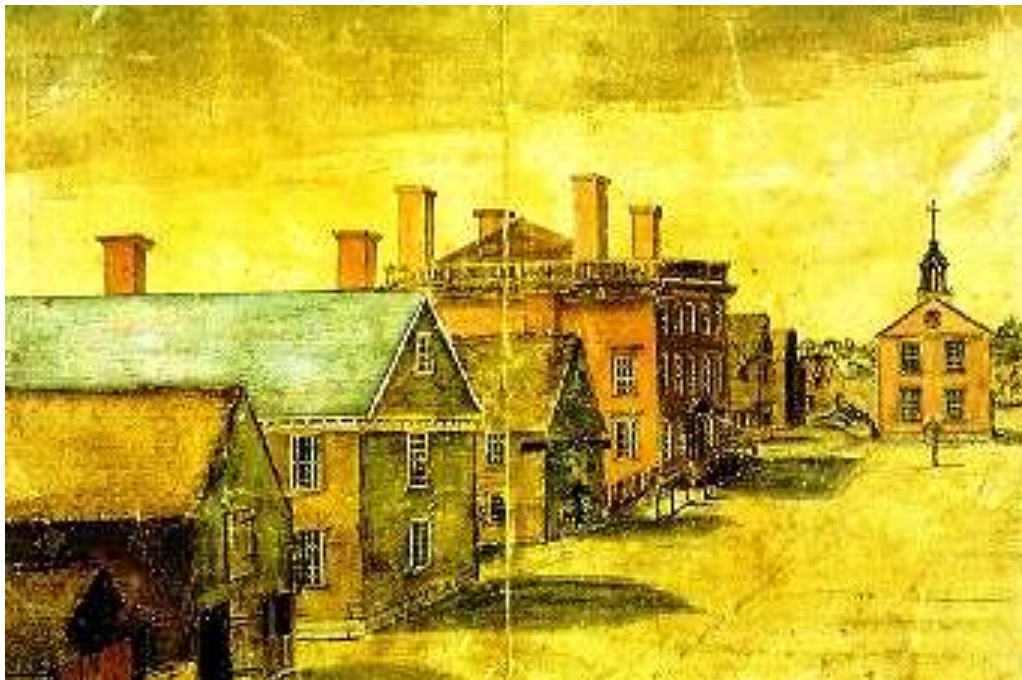
**Szent Antal
megkísértése**

**(ca. 1512-16,
Isenheimeri oltár)**

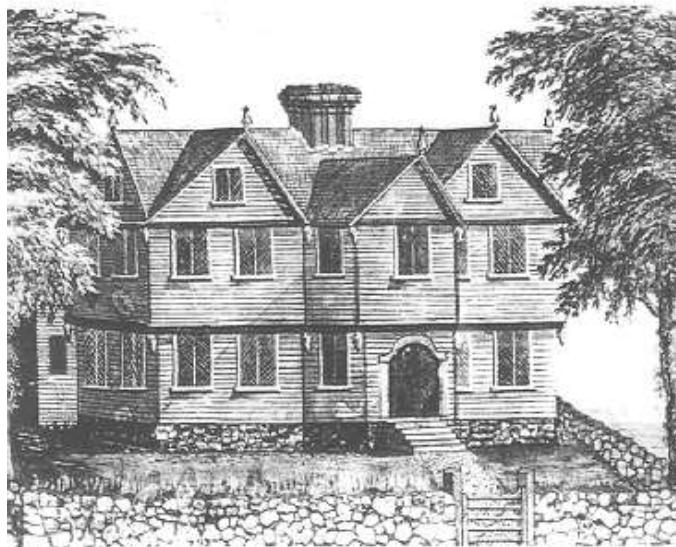

Salvador Dalí   Szent Antal megkísértése   1946

Salem (Massachusetts) – 1692

Boszorkányház, Essex Street 310

T.H. Matteson Examination of a Witch 1853
(A „vizsgálat” a boszorkányjel keresését jelenti)

